

13. DISSERTATIO, 11

De

ZOOPÆDIA
MORALI,

Quam

DIVINA FAUENTE GRATIA,

Consensu Ampliss. FACULT. PHILOSOPH.

In Regia ad Auram Academia,

& Auditorio Maximo,

SUB MODERAMINE

Viri Clarissimi,

DN. JOH. MUNSTER,

Philos. Pract. & Hist. Prof.

Discutiendam modeste sistit

S. R. M. Alumnus.

JOHANNES RYDBOHM,

Ostro-Gothus.

Ad diem 12 Septemb. Anno 1703.

Exc. JO. WALL.

Jonas Edman.

SACRÆ REGIÆ MAJESTATIS

Summæ Fidei Viro,

REVERENDISSIMO IN CHRISTO

PATRI ac DOMINO,

DN. HAQUINO

S P E S S E /

S. S. Theologiæ DOCTORI

Consummatissimo,

Inclytæ Diœcesios Lincopensis

EPISCOPO

Eminentissimo,

Venerandi Consistorii PRÆSIDI

Longè Celeberrimo,

Gymnasii & Scholarum ejusdem

Diœcesios EPHORO Gravissimo,

MÆCENATI & PROMOTORI Maximo,

submissa animi veneratione æter-

num colendo.

PACEM, FELICITATEM, ANNOS!

Antistes grandis, Lumen Præsesque
Sophorum,
Ost. Gothicæ PRÆSUL gentis &
alme Pater.

Quam subito trepidant jamnunc mea corda
pavore!

Quam mea jam currit perpius ossa timor!
Cum fulgore Tuo frontem satagit decorare
Fœtus, quem profert nostra Thalia rudis;
Sed promte reficit vires animumque ministrat
Militiæ divæ principis aura sacra;

Qua SPES & Gothicum Sidus complectitur
omnes,

Qui cupida Phœbi dogmata mente colunt.
Accipe nunc igitur munus celeberrime DOCTOR,
Pectore quod calido Fennica Musa litat.
Meq; tuum servū & submissâ mente clientem,
Digneris solito more beare Tuos:

Scilicet admotis manibus mihi subveniendo,
Quem paupertatis grande gravavit onus.

Elogiis celebrent meritis Te Vesper & Ortus,
Dum solitam fundit Phœbus ab axe comam;

Et demum cano multum venerabilis ævo,
Elysi nemoris rura beata colas!

Hæc piæ voces fundam penetratibus imis,
Dum mea vitalis spiritus ossa fovet.

REVERENDISS: VESTRÆ PATERNITATIS

Culior Devotissimus

J. R.

Adm. Reverendo & Amplissimo Domino,

DN. M. OLAO LANGELIO,

Cathedralis Lincopensis & Eccles. quæ
ad S. Laurent. Ædem colligitur PASTORI
& ARCHI PRÆPOSITO longè meritissimo,
Consist. ADSESSORI Seniori gravissimo,
ut olim Præceptori optimo, ita nunc
Promotori magno, quovis reveren-
tiæ cultu prosequendo

Nec non

Reliquis Consistorii prædicti ADSES-
SORIBUS æquissimis, Clarissimis Gy-
mnasii LECTORIBUS singulis, Præce-
ptoribus & Promotoribus optimis, pia
mente perpetuo venerandis,

PROSPERA QUÆVIS!

S*erena fronte respicite, Adm. Reverende
& Clarissimi Domini, Promotores be-
nignissimi, exiguum hocce Specimen Academi-
cum, quod Vobis in devota observantia & grati-
animo meo consecratum euit, qui pro
Vestra incolumitate calidas fundere preces non
desinet, dum spirat.*

Ampliss. Vestr. Nominum

Devotus cultor

J. Rydbohm.

Ad Virum Juvenem

Virtutis & Eruditionis gloria Conspicuum,

DN. JOHANNEM RYD BOHM,

Alumnum Regium dignissimum,
Commilitem & amicum meum di-
lectum,

DE ZOOPOEDIA MORALI
doctè & nervosè differentem,
Gratulatio :

*quam tua promeruit virtus genero-
sa corollam,
In Sophia studiis ingeniique
bonis,*

*Hoc mentis Specimen pretiosa laude coru-
scans*

*Musarum applausu, rite probare potest.
Maecte! Tuis studiis & sacris ausibus
adsit*

Inque usus patrios dirigat, ipse DEUS!

Subitò quidem, affectu
tamen prolixiore
scripta

â

JOH. FLACHSENIO,
D. & Prof. Primario.

Kling = Sichte.

Förståndets Wahr i Achte att eaa förstån:
dige härës;

Med Tid och Tljte än fore til Sommar'n
hårda uch/

At der på fölia må een hymnig Höst till Sluue
An mehra Prijswårde år/ dije alla icke töres;
Fast mongen Wågar på/ des Uppsåat doch
förstöres.

Hår gälla wål ibland Pistoler/ Lood och Kruue;
Hoos Mars ståar altid bij/ Riid/ Biid/ Stik/
Hugg och Stiue,

Men uppå Pindi kline med råligt mod alle
göres.

Fördenfull åren J/ Her RYDBOHEM myc-
lit såk/

Som sticig på Ehr Wacht haa stådt/ och noga
achteat

Ehr Ijuswe Ungdoms Wahr; så Morgon så-
sem Qwål

Qwad lærda Mån haa lærde med allwarr fins
betrachteat

Eer wackere Sommar Prof wij nu der af
hår see;

Een fruchtsam Höst hår på/ O Himmel
wårdes gee!

Så snstär

N. V. M. D. & P.

Α. Ω.

CAPUT I.

De

PARTE GENERALI ZOOPÆDIÆ.

§. I.

Um Summum Numen circa ipsa primordia rerum, totum hocce mundi systema, omnipotentī suo verbo creatum, Sole, Luna, Planetis, Stellis, quovisque genere arborum, herbarum & graminum, nec non animantibus cujuslibet generis volatiliū, gressiliū atque natatiliū, artificiosissime exornasset, etiam hominem, cui hæc omnia inservirent, intra textiduum, ineffabili sua bonitate condidit; eundemque omni genere virtutum, tam moralium, quam intellectualium, adeo condecoravit, ut ipsam DEI imaginem haud obscure exprimeret. Verum hisce non contentus homo, sed majora affectando, semet ipsum immortalitatis, sapientiæ & sanctitatis tunica

A

spo-

spoliavit, imo virtutum omnium con-
 plexu atque tota sua concreata perfe-
 ctione, adeo misere se privavit, ut exi-
 gua tantum vestigia remanserint; quo-
 rum ulteriori culturæ, post illam nun-
 quam satis deplorandam metamorpho-
 sin, à solidæ eruditionis viris, adhibita
 sunt certa quædam præcepta scitu ma-
 xime necessaria, quæ, uno verbo, Phi-
 losophiæ Moralis nomine veniunt. Cu-
 jus considerationem verbo tantum ag-
 gressuri, depræhendimus illam ipsam,
 instar uberrimi fontis in varios rivu-
 los abeuntis, tantæ amplitudinis esse, ut
 compræhendat sub se Moralia non tan-
 tum *Oeconomica*: utpote qua ratione do-
 mus & familia est regenda, insuper et-
 iam quomodo Maritus & Uxor in ca-
 stitate atque timore Domini vitam de-
 gentes, liberos suos quovis exercitio pie-
 tatis instituendos curare debent, & porro,
 quomodo liberi tenentur, quavis pietate
 filiali suos prosequi parentes: sed & Po-
 litica, quomodo Reges & summi Im-
 perantes, publicam salutem quærere de-
 bent,

bent, & subditi iterum suo Magistratui debita solvere, & eorum summa animi veneratione, memores esse, atque ubi-vis locorum ipsis quævis fausta adprecari: imo Historica, per plurima enim, tam Virtutum, quam vitiorum exempla Historici proferunt: nec non cognitionem & cultum Divinum naturalem concernentia Moralia, intra complexum suum continet Philosophia Moralis, utpote: DEUM esse colendum &c. præter innumera alia, quibus recensendis, nec tempus, nec charta, nec tenuitas virium mearum sufficerent, nec instituti ratio requirit, idcirco illa ipsa consultius silentio involvenda duco.

§. 2. Disciplina hæc intra suos cancellos insignem amplitudinem, respectu Materiæ circa quam, comprehendit, & ratione Formæ tractandi, docendi & discendi Moralia, non simplicem, sed multiplices variosque admittit modos, utpote 1. Gnomologicum, intellectum, de vita bene instituenda, gravissimis imbuentem sententiis; 2. Apodicticum, qui
con-

consistit in demonstrando quid sit re-
ctum, quidque absonum ac dictamini
rectæ rationis contrarium 3. Paræneti-
cum sive Præceptivum, qui egregiis ad-
monitionibus & adhortationibus volun-
tatem & appetitum, ad ea, quæ honesta
sunt, excitat & assuefacit. Et 4. Mo-
dum Paradigmaticum, cujus usus in eo
consistit, ut mortales aliorum egregiis
exemplis excitentur, ad facienda illa,
quæ honestati & rectæ rationi maxime
sunt congruentia, ea autem, quæ virtuti
disconveniunt, instar veneni fugienda.

§. 3. Insignem vim, & admirandum,
ne dicam, prorsus Divinum robur, exem-
plis inesse, animos mortalium commo-
vendi ad ea, quæ honesta, atque Legi-
tam Divinæ quam humanæ maxime
convenientia sunt, sectanda, nec non ex-
ecranda sceleratissimorum hominum fa-
cinora, vel fugienda, vel amplectenda,
cuius, rectâ ratione prædito, etiam me-
racente, obvium est. Quotidiana quip-
pe experientia satis superque docet, at-
que inculcat, illos, qui cum bonis ver-
san-

fantur, eorum piis colloquiis, honestis
 moribus, & integra vita, varios atque
 insignes variarum virtutum profectus
 facere: alios autem qui pravorum utun-
 tur consortio, non posse non pestifera
 eorum contagione deteriores evadere,
 juxta egregium illud Siracidis effatum:
*cap. 13. 1. Qui attingit picem, se inde pollu-
 tum reddit, & qui versatur cum superbis,
 superbiam discit.* Ea quoque de causa,
 DEUS populum suum peculium, seve-
 rissime prohibitum voluit, fœdus pan-
 gere cum Philisteis, atque habitationem
 illis intra pomeria sua concedere, ne il-
 lorum execrandis exemplis ad immolan-
 dum Idolis commoverentur; atque sic
 verum DEUM, rerum omnium Archi-
 tectum offenderent. *Exod. 23. v. 31.* Quo
 etiam Salvator noster, tanto feliciori
 cum successu, auditores suos commo-
 veret, eorumque animis præcepta æter-
 næ beatitudinis consequendæ instillaret,
 semper fere usus est, modo Paradigma-
 tico; quo etiam illi, licet alias duræ cer-
 vicis atque cordis incircumcisi essent,

ita afficiebantur, ut illius audiendi gratia, ex uno loco in alterum confluerent. Exemplorum vim & admirandam efficaciam stimulandi animos mortalium satis declaravit Julius Cæsar, qui animadversa apud Herculis templum Alexandri Magni imagine, atque in memoriam revocatis heroicis ipsius facinoribus, quibus totum fere orbem sibi subjecerat, uberrimas effundebat lacrymas, *Sueton. l. 1.* Per plurima quidem exemplorum vim declarantia possent afferri, quæ tamen brevitati studentes præterimus; Hoc tantum addimus, quod Reges & Magnates, suis exemplis mirum in modum ingenia inferiorum perstringere, & ad bona & mala stimulare, possint. Adeo ut, non raro ad ingenium & mores Regis sui omnes subditi sese accommodent, quo nihil frequentius apud populum Israëliticum, sacræ Pandectæ luculentissime expandunt: ut merito locus hic videatur vulgari proverbio:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

§. 4. Breviter jam vi & efficacia exemplorum, languido licet stilo, adumbrata, dicimus exempla virtutum & vitiorum, tam à rebus inanimatis, quam animatis, hisque, tam ratione carentibus, quam præditis, desumi posse. Esse enim mundum hunc instar magni libri, in quo rerum omnium Conditoris, tum singularem potentiam, tum inauditam sapientiam, providam curam, atque inexhaustam bonitatem cuilibet, quantumvis agresti homini atque inerudito, non modo legere liceat, sed etiam ejus lectione, in omni virtutum genere institui, plerique sapientum existimarunt. Quod etiam ita verum evadit, ut nulla adeo despiciata atque vilis existat creatura, quæ si penitus inspiciatur, non aliquam vitæ recte pieque instituentæ ac transigendæ tradat disciplinam. Utpote minimum gramen, singularem DEI providentiam rerum omnium inculcat, quod licet vestitus & nutrimenti sui respectu nihil quærat, sufficienter tamen Summum Numen eadem suppeditat. Quod cum

cum homo contemplatur, inde discat, spem suam in DEUM collocare, & nequam terrena hæc tam solícite curare. De Gregorio quodam, cognomento Theologo, memoriæ proditum accepimus, quod solícitus fuerit, ex re qualibet, moratæ vitæ documenta elicere, atque singula, quæ tum audiret, tum videret ipse, ad morum informandorum disciplinam convertere. Atque ratio hæc perveniendi in cognitionem omnipotentis, sapientis, & bonitatis Summi Numinis, continuamque ipsius retinendi memoriæ, longe est utilissima, & multo facilima, unde tam Pandectæ Sacræ, quam Sancti Patres, eandem tanto studio tradidere. Nam vere & singulari cum fructu DEUM memoria tenet, qui ita eum in operibus suis ubique præsentem contemplatur, atque in ruitu eorum virtutem imprimis colendam, vitium autem summopere fugiendum edidicit.

§. 5. Hinc resultat jam modus tractandi moralia, sive stricte Exemplaris,
 ex

ex hominum egregius moribus imitan-
dis, nec non detestandis eorum facino-
ribus, in exilium relegandis, desumptus,
utpote Ethicis usu receptus; sive Hiero-
glyphicus, quarumcunq; rerum in mun-
do existentium, non solum animatarum,
verum etiam inanimatarum. Qui mo-
dus apud quasdam gentes adeo usitatus
fuerat, ut totam suam Philosophiam &
Theologiam, per certa animantia, cha-
racteres & signa, ex rebus, vel animatis,
vel inanimatis expresserint. Utpotè, For-
titudinis mentionem facturi, pingebant
anteriora leonis, effigiem vespæ, quæ
pugnant in hostem; item Adaman-
tem, vel Tigrim, fluviorum rapidissi-
mum. Timiditatem, autem, ipsis deno-
tabant lepus, cuniculus, crocodilus &
cameleon. Temperantiam adumbratu-
ri, lumbos præcinctos, cingulum & Zo-
nam, cubitumque cum fræno apposuere,
vel salicem, cujus materia est apta vin-
culis, atq; adeo est coercitionis indicium.
Abstinentiæ signum ipsis erat Camelus.
Sobrietatis Symbolum fuit Amerhisus.

Intemperantiam dissuasuri lucernam ardentem delinearunt. Faces & ignis fure nota Cupidinis, & ebrietatis panthera, quæ vini admodum est avida. Prudentiam denotaturi, serpentem pinxere. Homo conscendens equum ferocissimum, Icarus & Phaëton, illis erat hieroglyphicum imprudentiæ. Pari ratione Justitiam inculcando, præter alia signa, statuas Magistratum Thebanorum, quæ sedentes sine manibus, oculis clausis effingebantur, item libram seu bilancem apposuerunt. Injuriam autem nemini inferendam intellectum volebant per effigiem Acanthis, atque sic in cæteris. Datur quoque modus Mythologicus, sive ex brutis singulariter petitus, quo, ut taceam alios, usus est Æsopus, in virtutes & vitia mortalium, sub variis apologorum involucris detegendo. Utpote, sedulitatem amplectendam adhortaturus, mentionem fecit formicæ & cicadæ, nec non rustici moribundi, filios suos advocantis monentisque defossam thessaurum diligenter inquirere.

In-

Injustæ, autem, divitiarum acquisitionis ac possessionis incommodum expressurus, narravit quomodo anseres & grues uno in prato palcebantur. Adveniente vero aucupe, grues sua levitate adjuti, facile avolarunt, anseres autem sua gravitate impediti, ab aucupe comprehensi fuere. Atque hos modos tractandi Moralia, ex brutis singulariter petitos, nos Zoopædiam Moralem, strictè sic dictam, præcipuè vocamus. Et licet neminem, qui prioribus saltem labris aliquem Græcæ linguæ ceperat gustum, latere queat, quid vocabulum Zoopædiæ importat: placet tamen unico verbo, ad consuetudinem receptam, heic loci natales ipsius indicare: dicendo, vocem hanc compositam atq; derivatam esse à ζῷον, quod significat animal seu vivens, quasi à ζῶν vita, idque à ζάω vivo, revivisco, & παιδεία institutione, quod à παιδέω, erudio, doceo, castigo, them. παῖς. Atque conflata sic vox Zoopædiæ, vi etymologiæ, institutionem ab animantibus sumtam, significat.

§. 6: Superiori §. 4. dictum quidem est, singularem quandam doctrinam moralem haurire posse mortales à singulis rebus, siue simplices, siue mixtæ, animatæ vel inanimatæ illæ sint; earum tamen si instituatur comparatio, facile constabit, quod reliquis multo majori nos imbuant informatione ipsa bruta. Etenim ab illis, documenta tantum, per accommodationem quandam, vel factam proportionem quadam applicationem, deduci atque derivari possunt: ab his vero, quæ sensibus tam internis, quam externis prædita sunt, ducitur disciplina morum, non solum per hanc accommodationem, sed etiam ex eo, quod ab iis exercetur. Quamquam id fatendum est, ab animantibus brutis peti doctrinam morum, & vitæ humanæ præcepta, non tantum ab iis, quæ vere obeunt ipsa; sed etiam per accommodationem & applicationem. E. g. ex eo, quod strutio camelus dicatur ferrum devorare, eoque nutriri, *Ælian. L. 24. cap 7.* docemur, dura atque adversa quælibet pati, eaque in usus nostros, ali-

men-

mentumque spirituale & virtutum accessionem convertere. At doctrina ista non sumitur ex eo, quod strutiocamelus id faciat ipse, quod docet; neque enim is dici potest adversa æquo animo ferre; sed sumitur, ex quadam similitudine ejus quod facit, applicatio, ad id quod fuit docendum. Nam sicut se habet ferrum ad strutiocamelum, sic se habet adversitas ad hominem. Quemadmodum igitur ille, ut dicunt, ferro pascitur; ita & hominem convenit, tanquam ferro, rebus adversis pati, & neutiquam illis deficere.

§. 7. Licet cuivis sanæ mentis, qui saltem leviter rem perpendit, luce meridiana clarius & notius sit, quid per animantia bruta, à quibus tam varia atque egregia vitæ morumque documenta derivari possunt, intelligendum veniat: placet tamen hac occasione mentem nostram aperire, dicendo: nos per illa intelligere non tantum animantia pura, ut sunt columba, turtur, ovis, agnus, hædus, vitulus, vacca & taurus, qui in

Ver.

Vet. Testamento, vi mandati Summi Numinis, in sacrificiis offerebantur: nec solum domestica & mansueta, ut gallina, canis, asinus & equus: neque sylvestria, ut alauda, lucinia, vulpes & leo, &c, Sed unico verbo, sub nomine brutorum, omnia animantia, tam volatilia, quam gressilia, reptilia & natantia, comprehendenda atque intelligenda esse dicimus.

§ 8. Consideratio horum, non modo singulari quadam animos mortalium perfundit voluptate, verum etiam varias atque insignes, generi humano, per totum vitæ curriculum, præstat utilitates. Primò, enim, hominem, in cognitionem inexhaustæ sapientiæ, omnipotentæ, atque infinitæ bonitatis ipsius DEI ducit, qui tot genera animantium, tam diversa magnitudine ac forma, tamque subtili atque admirabili organorum nexu & dispositione fabricatus est, tamque diversam illis indidit naturam. Deinde, docet Zoopædia parentibus incumbere, liberos suos maximo amplecti amore, atque à primo limine vitæ, magna

gna sollicitaque cura enutrire & educare,
 statimque, annis crescentibus, vera ac
 non fucata pietate, omnis sapientiæ ac
 felicitatis fundamento, illos imbuere,
 atque artibus liberalibus, quibus olim
 victum & amictum sibi honeste com-
 parare queant, informandos, curare.
 Porro, liberos teneri, eodem modo, pa-
 rentes summa animi veneratione am-
 plecti, obedientiam ipsis præstare, eos
 per totum vitæ spatium, præcipue senio
 contactos, fovere, atque omni pietate
 filiali prosequi, tandemque vita beate
 defunctos, honeste humo mandare, in-
 culcat. Præterea, in vita communi,
 quid homo homini, Imperans subdito,
 & subditus Magistratui, præstare debet;
 imo, quomodo maritus & uxor, con-
 jugium suum caste, & ab omnibus il-
 licitæ veneris & stupri stimulis, impol-
 lutum servare, seque invicem mutuis
 sinceræ amicitæ osculis excipere, atque
 polygamiam fugere, haud obscure ad-
 umbrat. Denique, quomodo mortales,
 instar veneni, voluptates & omnium re-
 li-

liquorum omnium gravissimorum scele-
rum scaturiginem profundissimam, ex-
treme averfari debent, atque effufis ad
sidera, ex intimo cordis affectu, calidif-
simis precibus & votis, operi fuo diligen-
ter incumbere, fua forte contenti, piam
agere vitam, telisque adverfæ fortunæ
infilientibus, ad Summum Numen, ut
liberi, paternæ protectionis favore con-
fifi, in finum cariffimi genitoris prope-
rare, finitoque vitæ termino, voluntate
Divina contenti, hilariter animam Crea-
tori commendare, docet. Prætermul-
tos alios ufus, quibus enumerandis, nec
tempus, nec charta fufficeret, fed nec
humeri mei tanto oneri pares funt, quos
proinde confultius fílentio prætereun-
dos exiftimo.

§. 9. Et quemadmodum hæc do-
ctrina, in maximam, fapientiæ, omnipo-
tentia, atque bonitatis Divinæ admi-
rationem fíbi addictos rapit, & mira ani-
mos eorum afficit voluptate, eisque in-
numeras exhibet utilitates; ita quoque
illam, tam Scriptoribus prophanis, quam

Sacro Codici maxime familiarem esse depræhendimus. Illi, enim, virtutes & mores egregios, cuius mortalium valde necessarios & summo opere imitandos, nec non execranda facinora extreme fugienda, non modo historicè & expressis verbis, sed etiam per involucra fabularum, quasi in tabula pinxere, quod multis verbis perfacile esset probatu: quo tamen heic loci supersedemus, ad Pandectas Sacras properantes. Hæ etiam non uno in loco, sed passim, homines ad bruta ablegant, ut ab illis præcepta moralitatis discant. Utpote Prov. cap. 6. v. 6. *Vade ad formicam, O piger! & considera vias ejus, & discce sapientiam ejus, quæ sine exortore præstat sedulitatem.* Simili modo innuere vult Spir. Sanctus, nobis eundem esse ad apiculam, & animadvertendum, quanta industria mellificium exercent, & ad milvum, qui in cælo cognovit tempus adventus sui. Et per Esajam c. 1. v. 3. inquit Dominus: *Agnoscet bos possessorem suum & asinus præsepe Domini sui: Israel non agnoscit, populus meus non animadvertit.*

Et causa quare Sp. Sanctus, tum ad fornicam, legnitiei deditos, tum incuriosos atque futurorum improvidos Judæos ad milvum, turturem, bovem, & quæ sunt cætera, amandat, est, ut eos sui ipsorum pudeat, cum advertant sese animantibus istis diligentia, labore, & futurarum rerum præscientia, inferiores existere. Et ad hortandum sane, si Quintiliano fidem habebimus, præcipue valent imparia, quatenus conficiuntur argumenta à minori ad majus, uti hic deducuntur exempla & similitudines à brutis, & ad homines accommodantur. Nam si ea, quibus rationis usus est denegatus, juste, fortiter, temperanter & provide aliquid agunt, vel saltem schemata quædam harum aliarumque virtutum ostendunt, quam indignum erit, qui ratione præditus, & quidem ad imaginem DEI conditus est, injustum, timidum, intemperantem, improvidum, atque negligentiam, pulvinari ipsius diaboli, consecratum esse.

§. 10. Antequam, autem, in spatio-
 sissimum Disputationis nostræ, vel po-
 tius substratæ materiæ, campum, pe-
 dem ulterius promovemus, ab institu-
 to alienum non videtur, verbo tantum,
 indigitare ipsam Zoopædiæ Metho-
 dum. Quam, premendo vestigia Do-
 ctorum, duplicem esse deprehendi-
 mus: alteram Physicam, qua bruta cer-
 tis distinguntur classibus, alteram
 Ethicam sive Moralem. Priorem a-
 liis colendam relinquimus, atque po-
 steriorem facimus nostram: non ta-
 men per locos communes eundo, ut qui-
 dam usi fuere, sed secundum ordi-
 nem virtutum Moralium, quæ apud
 Ethicos solidæ eruditionis, communi-
 ter usu venire solent. Pro exiguis vi-
 ribus, operam sumus adhibaturi in
 proferendis exemplis, & monitis qui-
 buscumque, præcipue vero Ethicis,
 Politicis & Oeconomicis, ad informa-
 tionem generis humani ex confide-
 ratione brutorum, desumtis.

CAPUT II.

De

PARTE SPECIALI ZOOPÆDIÆ.
MORALIS.

§. I.

uemadmodum totum hoc vastum Moralitatis Oceanum, cui nos committere cœpimus, plurimorum vorticum adeo plenum esse invenimus; ut illis circumventi, quo pedem figamus, vix sciamus, ne Charybdin vitando, incidamus in Scyllam; ita non minimum nobis faceffit negotii, ingens illa laboris moles, quæ circa ipsum discursus nostri limen, in parte hac speciali occurrit, quam primum iudicium tenuitatis ingenii nostri intendimus ad considerationem controversiarum, quas, tam de virtutum, iisque oppositorum vitiorum numero, quâ ordine, inter se fovent Moralistæ. Inter alios, è castris veterum Menedemus Eretriensis & Aristo Chius, unam tantum

tum faciebant virtutem, quæ, vel nomine, vel objectis solum differret, ut testatur Plutarchus. Eandem opinionem ibidem Zenoni Cittico & Chryssippo tribuit, sed error hic pridē profligatus est. Plato & Aristoteles, quanquam copulatas uno quasi vinculo inter se virtutes esse statuunt, plures tamen faciunt. Doctores Scholastici vulgo ex D. Ambrosio & aliis Patribus, quatuor adferunt virtutes Cardinales: Temperantiam scil. Justitiam, Prudentiam & Fortitudinem. E foro quoque modernorum Ethicorum, quidam faciunt divisionem virtutum Moralium, secundū quatuor classes, hac ratione. Quod nimirū, aliæ 1. versentur circa corpus hominis, ut Fortitudo & Temperantia. Aliæ 2. circa ejus bona vel mala externa, utpote circa pecunias, Liberalitas & Magnificencia: circa honores, Magnanimitas & Modestia: circa Iram, ut Mansuetudo. Aliæ 3. circa conversationem, ut Humanitas, Veritas, Urbanitas. 4. Circa Con-

tractus, ut *Justitia*. Alii porro alia incedunt via, distinguendo virtutes in *Morales*, *Homileticas*, *Imperfectas* & *Intellectuales*. Nec tamen hi de numero & ordine conveniunt. Quidam enim faciunt septem virtutes *Morales*, alii quinque tantum. Præterea etiam *Justitiam* nonnulli virtutibus *Homeliticis* annumerant, & quidem in ultimo loco collocant, alii autem inter *Cardinales*, illam, *Fortitudini* præponunt. Nonnulli *Pietatem*, vel tanquam quendam affectum modo, vel tanquam virtutem *Theologicam*, e numero virtutum *Moraliū* prorsus excludendam volunt. Alii vero inter virtutes *morales*, primū merito locum eidem assignandum, firmis adstruunt argumentis. Has à memet jam obtulo stilo indigitatas, præter multas alias circa divisionē & numerum virtutū, controversias, quas, mihi libris necessariis destituto, non licuit videre, tenuitatis virium mearum satis conscius, non assumo conciliandas, sed aliis maturiori ingenio, easdem discutiendas relinquo. Ordinem vero quod attinet, ductu virorū
 insi-

in signis doctrinæ, arbitrarium esse putamus. Quare ab instituto nostro alienum non videtur, si primum stylum ad virtutum Intellectualium, deinde Moralium, & denique ad Homileticarum delineationem, in quantum illarum vestigia in brutis reperiuntur, simpliciter flectamus.

§. 2. Hisce præmissis, ad virtutes Intellectuales, juxta promissum, nos statim accingamus, ostendendo earundem cum primis umbram, qua artem & prudentiã, in animantibus brutis, non obscure notari. Quod satis inter alia, ex hirundine in construendo nido suo, probari potest. Quippe collectis stramentis, si lutum non inveniit, ubi nidum extruere vult, ad aquas advolat, summitates alarum humectat, posteaque in tenuissimo pulvere sese volutat, atque hoc pacto luti usum sibi comparat. *Plin. L. 10. c. 33.* Deinde stramenta luto isti humido conjungit, & quidem ita implicat, ut faciunt, qui parietes ex lapidibus, cum admixto luto exstruunt. Admodum caute fundamentum ponit ex solidis & firmis, ut ita dicam, stramen-

mentis, & postea leviora admiscet. Figuram operi suo non angularem, vel anfractibus plenam, sed globosam & æquabilem fingit: quia hæc capacior est, fortiusq; violentiæ insidiantium resistit. Nec minori architecturæ industria pollent Apes, quæ hic illic circūvolitant, & ex præstantissimis pratorum floribus, optimum quodque colligunt. *Arist. 9. c. 40. Plin. lib. 11. c. 11.* Deinde apiarium obducunt cera, quæ pars est instar tecti, atque huic operi, duriori utuntur materia. Sub tecto faciunt cellulas sexangulares, non angulo sed lateri aptantes, quod plurimum facit ad firmitatem. Et Regum suorum, quos sic vocare placet, cellas, eminentiori loco ædificant, amplioresque faciunt. Circa has proxime sunt illarum, quæ sunt seniores, ut sint veluti consilarii & satellites eorum, quos, ut dictum, Regum colunt loco. Extimum locum occupant juniores & ætate firmiores. Et artificiosam Aranearum texturam, quis mirari & satis rimari possit? Etenim in illa apparent centrum quod-

quoddam & certi circuli, hæc ratione diversi, quod viciniore sint magis contracti, remotiores a. ampliores. Repositorium quoque seu cubile sibi faciunt, in quo delitescunt, ne à muscis conspiciantur, in quod etiam captas muscas portant ac condunt, donec fames ipsas urgere incipiat. Et quem mortalium in maximam non rapiat admirationem insignis illa prudentia, vel ejus umbra, qua pollet Formica, non tantum in extruendis sibi diverticulis, verum etiam in observandis temporibus colligendi victum. Tempore enim messis, vitæ necessaria in hyemem sibi comparant, quasi præviderent, tempore brumali in agris vacuis frustra pabulum quæri. Quod optime etiam accommodari potest ad tempestivam atque diligentem investigationem eorum, quæ usui vitæ spiritualis maxime inserviunt. Hæc vita est æstas & messis, quâ homini, inter quaslibet tentationes & calamitates, patienti animo laborandum est; & extrema dies, multis futura est

hyems rigida, si neglexerint fidei ac dilectionis horreum, unde vivere & compensationem licuit sperare. Qui horum tempestive memor non fuerit, ingruente hyeme, caligines mentis, nubes timoris, tempestates, & gelu rigidissimum iudicii, expectare cogatur. Prudentiam Serpentis satis innuit atque commendat ipse Salvator, dicendo: *Estote prudentes ut Serpentes*; qui, urgentibus periculis, caput, primariam sui partem, quantum queunt, abscondunt. Insignem quoque prudentiam naturalem, vel si mavis calliditatem quandam, circa vitium sibi comparandum, ostendit vulpes, dum Echinos, quos nullo robore capere valet, arte vel astutia superat, efficiendo ut supini procidant, quo facto ventrem eorum petit. Ad hæc quoque cum videt prætervolantes aves, gravi urgente fame, nec tamen commode alias sibi cibum acquirere potest, mortuam se fingit (ut dicitur) atque sic illas allicit, quas dein arreptas, devorat.

§. 3, Admiranda sane in brutis, non modo
 pru-

prudentiæ, sed & qualiscunq; ingenii, docilitatis, sagacitatis, solertiæ, mansuetudinis, castimoniam, cæterarumq;, tum virtutum, tum vitiorum simulacra eminere, cuius sanæ mentis obvium est: quibus nonnulli adeo sunt commoti, ut cancellos veritatis longe transgressi fuerint, attribuendo brutis rationem ceu principium actionum suarum, imo jus naturale hominibus commune. Atq; fallam hanc opinionem fovisse, tam prioris, quam hujus ævi, non paucos deprehendimus. E foro Antiquorum, qui bruta, rationis capacia faciunt, eminent Anaxagoras, Plato, Pythagoras, & Sextus Empiricus, cujus verba ita sonant: *Nullum animal est expertis rationis, sed omnia sunt intelligentia & scientie capacia.* Et è castris Recentiorum, qui pro hac sententia militant, sunt Guil. Alvernus Episcopus Parisiensis, nec non Hieronymus Rorarius, qui bruta non modo non rationis expertia, verum etiam eadem, melius quam homines, uti, non veritus est affirmare. Hoc ipsum quoque præsupponere videtur apud Ju-
 ris-

risconsultos notissima Juris definitio: *Jus naturale est, quod natura omnia animalia docuit.* Atque hinc descendere maris & foeminæ conjunctionem, procreationem liberorum, eorumque educationem, quæ omnia etiam in brutis observare licet. Sed respondemus primum, ad sententiam eorum, qui directe brutis rationem assignant, atque hoc modo unum tantum genus animalium quasi constituunt, dicendo: egregia quidem virtutum & vitiorum in illis reperiri vestigia; magnam tamen dari differentiam, inter hominem & bruta, siquidem ille, præteritum & futurum tempus cum præsentem, optimè sciat componere, hæc autem in præsens, naturali duntaxat impelluntur impetu. Et licet prorsus inficias ire nequeamus, quædam animalia, paululum etiam persentiscere præteritum & futurum, fit illud ipsum ab his non aliquo λογισμῶ, sed solo naturæ instinctu. Nam rationis proprium est, non tam affectus suos temperare, atque actiones suas quibuslibet modis per-

agere ac variare, quam illas intelligere, cognoscere & judicare; quod frustra quis a brutis expectet, quamvis alias solertem satis, & sane maxima admiratione dignum ordinem in operationibus suis adhibeant. Verum semper singula, eodem agunt modo, ut natura feruntur, unde aranea texit, formica miccas & grana colligit, accipiter semper gallinam pullosque ejus inhiat, quodque non facit unum individuum, sed singula. Suas etiam habent voces inarticulatas, quibus dignoscuntur, unde latrat canis, ululat lupus, cantat gallus, mugit bos &c. adeo ut, si quis bene cognitam unius individui habeat vocem, optime totius speciei agnoscere queat. Ex paucissimis hisce aliquomodo constare autumo, falsitatem supranominatæ sententiæ, siquidem tam Sacris Literis, quam rectæ rationi ea contrarietur. Et profecto nec firmiori veritatis talo nituntur reliqua, ab aliter sentientibus afferri solita. Cum jus naturale proprie sic dictum, sit dictamen rectæ

rationis, sed in brutis nulla datur ratio, ut antea innuebamus, ergo nec rectitudo rationis, & per consequens nullum jus. Et in quos non cadit injuria, ipsis nec jus competere potest: jam à prudentioribus dilerte negatur brutis aliquam injuriam imputari posse, quod sensu i.e. ratione careant. Porro, nulla libertas moraliter agendi est in brutis, ut in homine: Et si hoc jam verum est, sequitur necessario, nulla ratione obligari posse bruta, cum tamen ad jus naturæ & honestatem, omnes homines sint obligati, ut juris proprie dicti vocabulum, sine obligatione, ne quidem intelligi queat. Hinc ergo constat, quod non nisi improprie brutis virtutes & vitia, præmium vel pœna attribui possint. Dicitur itaque abusive tantum poterit Jus naturale brutis esse cum homine commune, non quod jus ipsum reperiatur in illis, sed quia ea, quæ speciem solum recti habent, dum faciunt bruta, quando ab homine sciente & volente fiunt, ex jure Naturæ facta esse dicuntur. Ita
 bru-

bruta per inclinationem naturalem tu-
 entur se contra vim, alunt & protegent
 sobolem, & similia præstant, quæ etsi in
 ipsis rationem juris & justitiæ non ha-
 bent, justa tamen sunt, cum homo ea
 facit. Quod quoque comprobatur Hugo
 Grot. dicendo: *Quando brutis justitia tri-
 buitur, fit improprie ex quadam in ipsis um-
 brâ rationis atque vestigio.* Verum, hisce
 objici solent quædam loca in Textu Sacro
 occurrentia, quæ brutis & jus & injuri-
 am tribuere videntur. Utpote *Gen. 9. v. 5.*
*Sanguinem vestrum de animabus vestris re-
 quiram, à manu nullius non animalis.* Dein-
 de occidi jubetur jumentum, cum quo
 quispiam homo concubuerit *Levit. 20. 15. 16.*
 Uterius bos cornupeta, qui hominẽ oc-
 ciderit lapidari jubetur *Ex 21. 28.* Similiter
 sancitur, si quis offenderit nidum avium,
 ne matrem accipiat cum pullis, sed pullos
 tantum, matre libera demissa. Interdi-
 citur porro ne quis aret simul asino &
 bove. *Deus 22. 6 & v. 10.* Et Plinius, sup-
 plicia, inquit, annua canes pendunt scilicet
 apud Romanos inter ædem juventutis &
 lum.

summani, vivi in furcas Sambucea arbore fixi: Ideo nempe, quod ab his Galli non animadversi essent, sed anterum clangore ac strepitu M. Manlius cum suis militibus demum esset excitatus. Præter multa alia exempla & testimonia, quæ afferri possent, quibus tamen tempore exclusi, supersedemus, & paucissimis tantum ad prolata respondimus. 1. quod attinet, de sanguine humano à bestiis requirendo, dicimus diversas quidem Hebræorum ea de re esse sententias, quarum hæc vetustissima receptissimaque est: Denotari cædem humanam à bruto, ab aliquo homine, instigato, factam. Dum scilicet non solum vindictam sumpturum DEUM de cæde ab homine patrata, sed & quæ fit à bestia ab homine incitata. Comprobat hoc ipsum eorum opinio, qui memorant, tantam fuisse impietatem hominum ante diluvium, ut nocentissimas nutriverint bestias, quo earum ministerio commodius dominarentur. 2. quod attinet nefarium illum cum bestia concu-

cubitum, in tanti facinoris abominatio-
 nem bruta cum homine comburi aut
 lapidari jubentur, non quod illa proprie
 peccassent, ac veram pœnam luerent:
 homines enim, qui ex commisso scelere
 reatum contraxerunt, lege interdum sic
 puniuntur, ut sæpe res etiam aliæ, sive
 animatæ, sive inanimatæ, in loco scele-
 ris commissi, repertæ, ex eadem lege
 cum hominibus sint comburendæ, ne
 memoria tam nefandæ rei refricetur.
 Sic Achan *Josu. 7. 25.* propter peccatum
 suum, non modo cum filiis & afinis ac
 bobus, sed tentorio quoque & omnibus
 quæ ei erant, comburebatur. Nec dis-
 par ratio, cur bos cornupeta, qui ho-
 minem occidisset, lapidandus esset: non
 ob jus aliquod violatum; sed partim ut
 eo magis constaret non leve esse pec-
 catum homicidium, cum sanguis homi-
 nis etiam à bruto repetatur, partim et-
 iam ut dominus in sua re puniretur, quod
 negligentius illam custodivisset. Ea de
 causa quoque eius carnis ejus prorsus
 interdictus fuit, ne aliquo modo in com-

modum heri cederet. De pullis autem cum matre non auferendis, & asino bovi non jungendo; ideo præceptum esse dicunt Auctores; dum ab iis, quæ speciem crudelitatis tantum & injuriæ habent, abstinerent, eo fortius à vera crudelitate & injuria proximo inferenda, retraherentur. Nec fuit supplicium proprie dictum, quod de canibus sumptum narrat Plinius. Sed veluti anseribus eminentius aliquis honos olim fuit habitus; ita canes supplicia quædam improprie dicta subierunt, ut luculentius custodiæ & beneficiorum erga Rempublicam præmia, tum ignaviæ socordiæque pœna, velut in schemate, quotannis civibus repræsentarentur.

§. 4. Breviter sic hilce tactis, atque pro ingenii nostri tenuitate discussis, pedem nunc promovemus ad ulterius delineandas virtutum species, eo quo cœpimus modo; illarum princeps quasi & caput Pietas constituitur à plerisque. Illam autem inculcant respectu ipsius laudis divinæ, omnes in tota rerum na-

tura existentes creaturæ, five sint ani-
 matae, five inanimatae, ut supra quoque
 dictum est. Specialiori tamen modo id
 præstant bruta, & quidem omnes aves,
 præsertim Alauda & Luscinia, quæ nihil
 magis obiter facere videntur, quam pa-
 bulum disquirere, nihilque majori stu-
 dio, quam in aëre Summo Numini sua-
 ves canere hymnos. Inde discant ho-
 mines non terrenorum insatiabili desi-
 derio sese macerare, sed multo majori
 Zelo cælestium, ceu præstantissimorum
 curam agere, quo arctius suo Creatori
 sese agglutinent, eique sine intermissione
 canant. Porro respectu obedientiæ su-
 premo Numini præstandæ, egregium
 præbet exemplum Canis, qui in venatio-
 nibus, ut & aliàs, à cursu incepto, levi so-
 no facilimè revocatur: Item oves, quæ
 etiam levi pastoris strepitu, seu qualicun-
 que sonitu, de quo antea edoctæ, summa
 cum celeritate, unum in locū congregan-
 tur. Quam quoque non fucatae venera-
 tionis amore DEUS sit amplectendus, et-
 iam eo videtur ostendere Canis, quod
 sem.

semper herum suum comitetur, odore illum investiget, vocem ejus agnoscat, ipsius mortuum corpus interdum non deserat, homicidam morsu & latratu prodatur, & pro Domino contra facinorosos homines atque latrones ferocissime pugnet. Hujus rei egregium refert exemplum Plutarchus, de Rege Pyrrho, qui in itinere invenit canem, qui per integrum triduum Domini sui interfecti cadaver custodierat, & per totum hoc spatium famem tulerat, posteaque in lustratione exercitus Pyrrhi, auctorem cedis mordicus apprehendit, qui tormentis subiectus, eadem fuit confessus.

§. 5 Accedimus jam ordine ad Fortitudinem, cujus vestigia etiam in multis animantibus brutis inveniuntur, quorum in numero est Aquila, quæ tanta est fortitudine animi, ut cervos vastitate corporis satis insignes aggredi audeat, eosque non nisi superatos dimitat. *Plin. L. 10. c. 4.* fortitudinis atque roboris Elephanti mentionem non facio, neque Leonis, cum ipsa insecta etiam hanc virtutem adumbrant, utpote Apes, quod Historici variis

exemplis probatum eunt; & inter alia quomodo Dux quidam Regis Lusitaniæ A. Christi 1513 apud oppidum Xiarimente in Mauritania obsessus fuit; & non potuit aliter salutis suæ consulere, quam projectis apum alvearibus in hostes. Quo facto, in furorem ab apibus excitati sunt equi, unde hostes oppugnationem deserere cogebantur. *Franz. part. 5. c. 2.* Eodem modo ab obsidione liberatus est Dux quidam Imperatoris Henrici, à Duce quodam Lotharingiæ, præter multos alios, ut scriptores testantur. Fortitudinem Vesperum experientia docet esse tantam, ut neminem admittant ad domos suas, sed acerrime pugnent pro illis, nec cessent nisi penitus extinguantur. Irritatae mira pertinaciâ circumstrepunt, fœtus suos defensuræ. Inde mortales discant acerrima subire certamina pro vera religione, & libertate patriæ, nec non carissimis suis pignoribus defendendis. Et quemadmodum hæc, ut taceam alia bruta, insigne ipsius fortitudinis exemplum fuere; ita nonnulla ingenium homi-

minum in nimiam audaciam inclinanti-
 um, haud obscure adumbrant. Quorum
 in numero deprehendimus Gallum gal-
 linaceum, qui licet adversario suo pror-
 fus sit impar, hoc tamen non considerat,
 sed viribus nimis confusus, admodum te-
 mere illum aggreditur, â quo tandem ma-
 gno cum dedecore illi est fugiendum. Ti-
 miditatem autem quandoque exprimunt
 Canes, qui quidem vehementer interdum
 latrant, aggredi vero non audent. Item
 Crocodilus, qui licet vastitate corporis,
 unguium atque dentium immanitate, nec
 non tanta duritie cutis in tergo, ut duris-
 simorum ictus lapidum prorsus eludat,
 sit armatus, & valde horribilis appareat,
 natura tamen adeo timidus est, ut fugien-
 tes tantum persequatur, insequentes ve-
 ro fugiat. Huc quoque trahi possunt,
 quæ pertinere videntur ad Patientiam,
 quam inculcant varia animantia, utpote
 Elephanri, qui ne ad graves quidem ictus
 excandescunt. Satis etiam nota est ovis
 patientia, quam & Sacræ literæ summis
 efferunt encomiis. Et canis domesticus
 quam-

quamvis ab hero atque domesticis cæda-
 tur, & insigniter vapulet; eos tamen sæ-
 pius ne allatret quidem, multo minus
 morlu sese vindicare nititur; sed demisso
 capite gravissima excipit verbera. Asi-
 nus, mulus, elephas & camelus, nobis
 imponentibus, pro lubitu nostro onera
 in se suscipiunt, ad nutum nostrum pro-
 cedunt, impositam molem bajulant, ni-
 hil oneris discutunt, pro imperio nostro
 gradum sistunt, paleas loco pabuli non
 respuunt, imo quævis fere dura, sine signi-
 ficatione impatientiæ, devorant. Quanto
 igitur plus deceat hominem rationis
 compotem pudore suffundi, si non ærum-
 nas & calamitates, à Summo Numine tan-
 quam à carissimo patre immixtas, pati-
 enter & æquo animo ferat. Verum si-
 cut experientia nonnunquam contrari-
 um probat, quod equus, calcaribus inci-
 tatus ad iram, mordeat frænum; plurimi
 sic hominum, frænum Legem tam Divi-
 nam quam humanam pati nolunt, ju-
 gum suscipere detrectant, onera in hac
 mortalitate occurrentia portare renunt,

& instar indomiti equi rectorem excu-
tere fatagunt.

§. 6. Paucissimis, ad Fortitudinem quæ
spectant, in medium prolatis, propera-
mus ad Temperantiam, sine qua fortitu-
do propemodum existere nequit. Ani-
ma quippe deliciis & voluptatibus cor-
poris immersa, stulta & insipiens evadit,
atque ex homine belluam facit. Hanc
igitur insignem virtutem, mortalibus
summo nisu amplectendam esse, varia
inculcant bruta, veluti Gustus respectu
Accipitres, qui si justo plus comedant,
evadunt pigri, si parum nimis, debiles fi-
unt, ut diu vivere nequeant. Et Elephan-
ti, si plus justo devorarunt, inedia sese
macerant, ut semper sint apti ad fugam,
vel repentinas pugnas. *Franz. part. 2. c. 12.*
Extrema virtutis Temperantiæ, tam in
defectu, quam excessu, vitæ hominis re-
spectu, maximè esse nociva, ex supra al-
latis patet exemplis. Saluti corporis id-
circo consulendum docet Anser, qui
folia lauri nunquam attingere dici-
tur, si vel fame ipsi moriendum esset,
qua-

quasi sciret naturæ suæ (calidæ) adver-
sari *Ælian. lib. 5. c. 29.* Qua in re homi-
nes longe superat, qui quidem optime
sciunt, caliditate vini inflamari membra
interna, internumque calorem conlumi,
frigiditatem, tandemque ipsam mortem
induci: immoderatum tamen vini usum
non fugiunt. Sobrietati, adhuc, generi
humano maxime studendum esse, vivis
quasi coloribus depingit Camelus, qui tri-
duo sitim tolerat, ut *Plin. l. 8. c. 18.* tradit. Nam
quantum incommodi secum fert ebrie-
tas sive ebriositas, inculcare putatur Par-
dus, qui licet alias sagax & astutum, a-
nimosum & audax sit animal, facilimè
tamen vino inebriatum, opprimitur.
Quantumvis, ut & id hic notemus; brutis
plerumque universis id videtur commu-
ne, ut non plus bibant, quam naturæ con-
gruat, neque ullis minis, vel verberibus
adigi possint, ut eam mensuram exce-
dant. Temperantiam etiam, respectu
ipsius Tactus, mortalibus studiose colen-
dam adumbrant, per plurima brutorum,
quibus solenne est, statum generationis

tempus servare, quo elapso, desinunt generationi vacare, cum non tam voluptatem, quam prolem, quærere videantur. Taceo Elephantos, qui dicuntur non coire cum alienis, neque cum suis admodum lascivè, sed adeo modestè prolis causa, ut ne quidem cæteris spectantibus, sed in secessu aut occulto quodam loco, neque prius ad gregem recedere, nisi lavaverint sese. *Ælian. lib. 8. c. 17.* Castitatem & mutuum amorem conjugalem nobis ante oculos sistunt columbæ, quem, etsi quotidiana experientia confirmat esse insignem, scriptores tamen non pauci eundem quoque commemorant; quos inter Plinius *Lib. 10. c. 34.* scite ut solet, hunc in modum scribit: *Pudicitia illis prima est, & neutri nota adulteria. Conjugii fidem non violant, communemque servant domum. Nisi cælebs aut vidua, nidum non relinquit. Quod in Conjugii exemplum trahit Propert: Lib. 2. Eleg. 12. ejusmodi verbis:*

Exemplo junctæ tibi sint in amore columba.

Masculus & totum fœmina conjugium.

Ejus-

Ejusmodi haud contemnendam castitatis speciem, non tantum inter se custodiunt Ciconiæ, verum etiam homines adulteros, summo prosequuntur odio. Refert Ælianus *lib. 8. c. 20. De quadam adultera, que rem habuit cum servo in absentia mariti. Itaque irruit Ciconia in ingratiæm fœminam, oculosque ipsi effodit, ut ita vindicaret injuriam absenti Domino illatam.* Libidines autem voluptatesque corporis, quanto cuivis sint incommodo, satis docent sua pernicie Sargus & Scarus, quorum alter capras, alter fœminas, bestiali & insano prosequitur amore. Uterque enim umbris harum in mari conspectis, magno numero adnatant, & retibus includuntur, *Ælian. l. 1. c. 23. & l. 1. c. 2.* Vitandos ulterius esse illicitos amores, ut & Polygamiam, adumbrant quidem supra allata in apricum exempla, præcipue illud à Turture desumptum, quæ etiam uni tantum nubere dicitur; hunc autem, amissa sua conjugè, non ducere aliã, sed solum incedere, imo versari in locis solitariis, hominumque commercia fugere, valde miserè gemere, aquam, quam

quam est bibiturus, prius turbare pedibus, nunquam descendere in agros vel hortos, nisi fames vehementer urget, & statim postea inde reverti, constans opinio est. Hinc factum est, quod olim, in nuptiis, Neonymphis, turturum concordiam sint precati.

§. 7. Sequitur jam ordine inter virtutes morales, ipsa Liberalitas, quam nobis commendat Aquila, quæ nunquam fere suam prædam, nisi admodum famelica sit, totam, sola devorat, sed cæteris volucribus, tanquam sodalibus, partem quandam relinquit, sua tamen prius accepta portione. In Gallo autem galinaceo hujus virtutis imago magis radiat, quippe qui, quam primum grana quædam frumenti ipsi objecta fuerint, vel quæcunque alia ab ipso inventa, statim gallinas ad se convocat, ut una secum comedant. Prodigalitatem etiam vitandam esse inculcat Sciurus. Pari quoque ratione avaritiam, ceu oppositum Liberalitatis, & velut omnium malorum radicem, extremè odio habendam esse,

rite adumbrant pisces, qui finibus suis contenti, in aquis lati commorantur. Quin imo divitias, hominibus, non raro magis nocere, quam prodesse, discimus à Cervis, quorum cornua ipsis interdum, non tantum oneri, sed maximo sunt impedimento. Avaros etiam plurimum fallere semetipsos, docet Hirudo sive sanguifuga, quæ cum summo nisu, summaq; aviditate venas aliorum animalium cunctas reddere molitur exsanguis, suspensa crepat ac dirumpitur. Ita quoq; homines avari, multis, summa aviditate corrasis, subito sæpe inter medios sudores exspirant, neque aliquem laborem suorum sentiunt fructum, ipsimet, nec legitimi hæredes illorum. Nam verum esse quod dici suevit: *Male parata male dilabuntur*, testatur Perdix, quæ licet singulari calliditate aliis avibus ova subtrahat, eaque excludat & foveat: pulli tamen agnoscentes illam non esse matrem nativam, recedunt, & ubi-cunq; vocem illius audiverint, ex qua geniti sunt, statim illi sese associant. Quam proprietatem quoq; annotavit, & ad injusta lu-
 cra

cra applicavit Spir. Sanctus, ejusmodi verbis, *Jer. 17. 11. Perdix (quæ) colligit sed non peperit, (est) faciens divitias, sed non cum judicio: (nam) in medio dierum suorum deseret illas.* Ita quoq; homines avari, qui injustis titulis magnas cumularunt opes, de illis neutiquã gaudebunt, multo minus eorundem hæredes, ut proverbium habet:

De male questis non gaudet tertius heres.

§. 8. Devolvitur jam ordo ad ipsam Modestiam, cujus tanta est vis, ut omnium in se ora convertat, & ad honestissima insuper existat incentivum. Sumopere itaq; est comendanda, atq; mortalibus cunctis amplectenda. Excessum autem ejus, execrandã nempe ambitionem & superbiam, variorum vitiorũ genetricem, instar veneni fugiendam quodammodo adumbrare videtur Pavo, cujus pulchritudo licet sit inimitabilis ob gemmeos colores pennarum, quas soli ad verso expandere solet, præsertim per ridentia prata incedens: pedibus tamen subito inspectis, statim animũ quasi suum dejicit, & circulum pennarũ, ut dicitur, contrahit. Quod considerare debent

bent homines superbia elati. Nam licet interdum videantur sibi habere aliquid, unde exultent: tamen si paulo penitius suam originem inspexerint, quod ex terra delumpti sint, eidemque tandem reddendi sint, & per totam vitam fati mortalitatis obnoxii, tenentur inflatos spiritus comprimere, atque tunicam humilitatis induere.

§. 9. Modestiam, in ordine virtutum excipit Mansuetudo, quam hominibus colendam, suis suadent exemplis, non modo bruta Mansuetudinis nomine insignita, verum etiam ferocissimæ bestię, ut Leo, Tiger, Aspis &c. quorum clementiam & mansuetudinem admirabilem, ne dicam prorsus incredibilem, apud scriptores deprehendimus. Clementiam exercent Elephanti non tantum erga cætera animalia, & quidem minus valida, sed etiam erga homines in speluncis & sylvis errantes. *Plin. l. 8. c. 5.* Imo erga facinorosos, quos illis objicere solent conculcandos. Quod tamen Elephanti non facile exequuntur, nisi vino obruti fuerint. Rex enim

enim Bochus, læviturus in triginta viros, eosdem tot Elephantis stipitibus alligatos proposuit, sed Elephantis nolebant associare se illis, à quibus exagitabantur, ut satisfacerent lævitæ Regis. Quod porro mansuetudinis colendæ magister videatur esse Elephas, id ulterius probatur, referente Philostrato, *lib. 2. c. 5. Semel ipsum vidisse vastissimum quendam Elephantum, cui insidebat puer 13 annorum, qui hanc bestiam parvo bacillo ducebat, quocumq; vellet.* Prætereo Leonem, qui dicitur parcere infantibus, iisque, qui supplices prociidunt, neminemque lædere, nisi extrema urgente fame, aut cum ab aliis læsus fuerit, ut habet versiculus vulg.

Parcere subjectis scit nobilis ira leonum.

Leones ita mansuefecit Antonius, ut currum traherent. *Plin. l. 8. c. 16.* Hanno Charaginenensis, eosdem Leones, ad tantam mansuetudinem adegit, ut loco asinorū sarcinas portarent; & quod magis admiratione dignum videretur, illos adeo mansuefactos reddidit Antonius Caracalla, ut etiam osculis ipsum incolumem exciperent,

rent, labiaque ipsius lamberent, sub prandio circa mensam in scamnis sederent, & instar domestici catuli tempore nocturno, una cum ipso, in lecto dormirent. Et Aspis, ut Scriptores tradunt, quamvis admodum sit perniciosa, tamen apud Ægyptios ita cicurari solet, ut appellata à pueris, ex caveis prodeat atq; accedat ad mensas, ubi ponunt ipsi vinum, & mel-litas aliquas particulas, quibus vescitur. Et tempore nocturno, etiam in tenebris cum surgunt domestici, digitis crepant, quo serpentes audito, mox secedunt, ne conculcentur. Adeo nulla fere bellua tam ferox & horribilis existit, quæ non aliquo modo institui, atque beneficiis demulceri queat. Valde itaque detestandū est, hominem suos affectus, quos cum bestiis habet communes, modestia non velle domare, eisque frænum injicere. Nam quid incommodi secum affert immoderata ira & propria vindicta, docent Apes, quæ, si ferientem sese referiunt, aculeoque pungunt, aculei sui vulneri immori dicuntur, Nec magis proficua

videretur nimia lenitudo & indulgentia, quod vel ex Glauco probari potest, qui tam immodicè suos amat fœtus, ut horrore vel metu alicujus periculi imminenti percussus, omnes in ore receptos devoret: *Ælian. L. 1. c. 16.* Quod est imago parentum illorum, qui adeo ardent immodico amore liberorum, ut nec verberibus, nec verbis, eosdem castigare sustineant. Unde sequi necesse est nimis laxam disciplinam, & mores minus probatos, liberorumque tandem æternum exitium.

§. 10. Hactenus occupati fuimus in delineandis virtutibus circa affectus; sequuntur jam illæ, quæ dirigunt conversationem, consideratam, vel ratione jucunditatis, vel veritatis seu reticentiæ, atque insignantur hæ nomine virtutum Homileticarum. Quibus ceu pulcherrimis flosculis humana coronatur societas, quarumque usu & fructu vita hæcce caduca destitui nequit. Statim itaque sine ambagibus, ad Humanitatis sive Urbanitatis delineationem, stilum vertimus.

Hanc

Hanc virtutem quodammodo repræsentat canis, qui admodum affabilem sese gerit, cum herus, vel domestici, eum alloquuntur. Perpauci vero hominum, vestigia ejus premunt; quidam enim adulationi se tradunt, alii vero admodum morosos sese præbent. Illorum ingenium haud obscure exprimunt, felis, Psittacus & Simius, qui non habent rationem hominis, sed sine judicio atque respectu personarum, locorum & temporū, quosdam æmulantur gestus; ita adultores, cum non possunt prodesse consilio, student imitari magnorum virorum παράρρητα non ἔργα, qua tamen ratione, suam tantum produnt ignorantiam & insignem stultitiam. Et quemadmodum Simiæ non reperiuntur apud homines infimæ sortis, sed apud Magnates & Principes, quos quoque interdum lædunt: ita quoque adultores gaudent aulicis proximi esse, quorum in gratiam loquuntur, & aliis struunt insidias, atque suos cultores non raro decipiunt, & in magna mala conjiciunt; cujus rei exempla nimis

mis multa suppeditat lectio historica. Indolem autem morositatis mancipiorum admodum rite exprimunt Rhinoceros, Apes & vespæ, ut taceam alia, quæ nullo modo mitigantur, quamvis quispiam omnem adhibere velit operam.

§. II. Pedem ulterius promovemus ad ipsam Veritatem, sine qua societas humana persistere nequit, atque illam summopere esse fovendam innuere videntur læpius nominatæ Apes, quæ nihil fucatum & unguentis odoribusque delibutum, non summo habent odio. Per plurimi tamen mortalium, hujus oppositum fœdissimum, mentiendi vitium, amabatur, ut dici suevit, amplectuntur manibus. Quorum ingenium egregie indigitat Talpa, quæ solem plurimum odit ac fugit, nec nisi ad horam unam vel alteram potest degere super terram. Quod genuina cœcitas ac falsitatis imago est, quod nequeat solis, vel veritatis, radios sustinere, sed semper sub terra, & in obscuro degat. Nam sicuti tenebræ discutuntur à sole; ita mendacium à veritate

in exilium relegatur. Consortium quoque hyprocritarum ubique esse fugiendum, utpote hominibus probis & simplicibus valde nocivum, discimus, vel à Polypo, qui saxum in mari nactus, eidem adhæret firmiter, ejusque colorem induit, qualis qualis sit. Quo fit, ut piscium complures ad ipsum improviso nantes, tanquam ad saxum appellant, quos illico arreptos, devorat. Haud secus vitanda est societas perfidorum hominum, quippe qui, alios candidæ animæ, suis lenociniis, cito fallere queunt. Quorū naturam, scorpius admodum scite declarat, qui prius capite blandire fertur, quò postmodum citius ac commodius lædat. Quo etiam serpentis antiqui calliditatem innuit, qui mortalibus objecta admodum grata objicit, quo tanto facilius eosdem in suam trahat nassam.

§. 12. Porro ad ipsam Taciturnitatem devolvimur, qui non minus quam cæteræ virtutes in Sacris Literis & apud prophanos Scriptores sum̄opere laudatur, maximæque in vita humana est neces-

cessitatis. Hanc nobis maximè commēdatam faciunt Grues, quæ dicuntur, quando ex Sicilia devolant, & monti Tauro appropinquant, quo in loco per plurimæ inveniuntur aquilæ, lapillos in ora recipere, ut hoc modo sibi ipsimet quasi silentiū imperent, ne in ungues aquilarum incidant. *Franz. part. 1. c. 6.* Et licet tacere justo tempore & loco egregia sit virtus, vitium tamen non exiguum est, semper & continuo silere, & non justo itidem tempore & loco sensa animi modeste proferre, & ad quæ sita non apposite respondere. Et quemadmodum hi tacendo plurimū peccant; ita non pauci sua loquacitate & garrulitate delinquunt. Eorum indolem egregie depingunt Picæ, Ranæ, Cicadæ & similia, quæ nunquam tacere sciunt, sed sua garrulitate, otii amātes intestant. Fugienda itaque est garrulitas, cum foedū illud vitium homini non raro maximo sit incomōdo, quod discimus à Graculis, garrulitati valde deditis, quæ ipsis etiā quam sæpissimè exitialis est.

§. 13. Breviter sic consignatis virtutibus, quæ dirigunt actiones nostras in ordine ad nosmetiplos, sequitur jam Justitia, quæ nostras actiones ad alios componit, dissipatos homines congregat, congregatos servat; quæque adeo necessaria est, ut sine illa, nulla Respublica esse possit salva, nec latronum aut furum cohors aggredi quidpiam aut efficere possit, nisi ipsimet, sui consortii respectu, hanc, vel umbram ejus toveant. Illam autem qualitercunque generi humano delineant Leones, qui in copiosissima multitudine rite observant, à quibus vulnerantur, & si non possunt evadere, irruunt tantum in illos, eosque solos prosternunt. *Plin. l. 8. c. 6.* Et si non vulnerantur, sed solummodo infestantur, relaque aberrant, non prosternunt, nec ungue lædunt, multo minus dilaniant, sed leviter solum percutiunt & terrent. Hujus virtutis etiam studiosissimæ sunt Formicæ, quippe quæ vacuæ, obviam eunt ferentibus onera, nihil ab illis petunt, nec vi auferunt, sed quælibet, & sibi, & utilitati publicæ colligere

gere studet. Justitiam adhuc amplectendam, personarumque acceptionem fugiendam, tacite quasi monent illa bruta, quæ sui generis amantes, quaslibet suæ speciei, pari prosequuntur benevolentia amorisque signis, neque majores inter & paucillas, pulchras & deformes, ullum faciunt discrimen. Quod & parentes discant licet à Cornicibus, quæ amore in filios feruntur æquali. Etiam furta esse vitanda, discant male morati ex Elephante, qui, ut refert Plutarchus de quodam in Syria, *cui servus seu gubernator pro integra hordei mensura, semper dimidiatam offerebat, presente jam Domino, cum servus seu vector Elephantis mensuram integram & plenam ipsi apposuisset, proboscide sua dimidiam partem segregavit, atque hac ratione, inspicienti vero furtum servi pulchrè patefecit.*

§. 14. Tandem accedimus ad Gratitude, Veritatis & Justitiæ sobolem, ut quidam illam dicere amant. Quasi duo priores gratitudinis actus, nempe beneficium agnoscere & prædicare, ad Veritatem pertinerent, ultimus, vero, beneficium

cium scil. retribuere, ad Justitiam spectaret. Et sane hac virtute nihil frequentius occurrit in actionibus brutorum, notatim in Cane, Pardo, Lupo, Ciconia, &c. Mentionem facit Ælianus *lib. 6. c. 2.* de Pardo quodam, qui a teneris cum hædo confueverat: tandem hædum a Domino de industria seu sponte dilaniatum, Pardoque devorandum fuisse appositum, qui tamen ab hoc suo contubernali prorsus abstinuit. Longè ergo deteriores sunt homines, qui non rarò fraternæ charitatis plane imemores, suos necessarios atque consanguineos, quibuslibet modis excruciatos, quasi devorant. Refert porro Ælianus *l. 8. c. 22.* *De vidua quadam Tarentina, quæ, æstivo tempore, cum pulli Ciconiarum maturius evolassent, atque unus eorum infirmior delapsus fuisset, atque erus suum fregisset, sanavit illa eundem. Sequenti anno cum illa ipsa vidua in avrico loco sedebat solis captandi gratia, dimisit sese eadem Ciconia humili volatu ad mulcerem, & ex unguibus lapillum quendam pretiosum in genu ejus misit, posteaque in lecto consedit, quo indi-*

caret se eundem esse, quem præterlapso anno sanaverat, eumque agnovit, visa ipsius cicatrice. Adeo etiam bruta rationis expertia beneficiorum memoriam tenent. Quam itaque execrandum est, homines ratione præditos, & quidem ad imaginem DEI conditos, ejusmodi bestiis esse inferiores! Nihilominus tamen complures vitio huic mancipati inveniuntur: quorum imago est Cuculus, qui matrem suam, ut volunt, Cucurram, à quâ excluditur atque fovetur, juxta sententiam Veterum, avidè impieque devorat.

§. 15. Antequam descriptionis nostræ filum abrumpimus, ultimo jam loco subjungere placet, Amicitiam, virtutis effectum, & societatis humanæ vinculum, per quod non tantum Republica ædificatur, sed res privatæ maxime crescunt: & ad bene beateque vivendum ac virtuose agendum, plurimum affert momenti. Illam proinde summo nisu colendam, varia obliquè quasi suadent animantia, non modo, quod illam inter se, sed etiam cum hominibus

in-

ineant; utpote Elephanti, Dracones, Delphini, &c. Commemorat Plotarchus de quodam Elephante, qui Alexandria pulcherrimam quandam sceminam singulari amplexus fuit amore, eique inter prætereundum poma attulit, juxta illam parumper commoratus est, proboscidemque corpori ejus blande admovit; præter multa alia hujusmodi exempla, quæ nobis suppeditat diligens lectio historiarum. Et licet Draco sit animal admodum horribile, notat tamen Ælianus *lib. 6, c. 63.* in Arcadia quendam fuisse inventum, qui vehementer amabat puerum, & cum parentes exitium filii ab hoc consortio nasciturum metuebant, Draconem in sylvam ablegarunt; accidit autem forte fortuna, ut puer adultior factus iter faceret, & incideret in latrones, valdeque acclamaret: bestia igitur utpote quæ acutissimo pollet visu & auditu, vocem pueri agnovit, ipsum liberavit, liberatumque domum reduxit. Quam itaque auditu indignum est, conterraneos, imo fratres,

tres, non modo nullum præstare auxili-
 lium, urgente necessitate, verum insuper
 damnum inferre, semetipsos invicem læ-
 dere, gravissimaque pericula quibuslibet
 modis augere. Quam ardentissimo quo-
 que amore parentes debent amplecti li-
 beros suos, inculcant omnia fere bruta,
 imo stupidissima. Nam quid Asino stu-
 pidius? lætus tamen suos adeo vehemen-
 ter amat, ut per aquas & ignem ad eos
 currat, eosque contra pericula defendat,
 quantum valet. Amorem Gallinæ in suos
 pullos non memoro, siquidem non mo-
 do quotidiana experientia confirmet ip-
 sius sollicitudinem esse insignem, verum
 etiam Sacræ Pandectæ, eandem summis
 efferant encomiis. Quanta etiam cura
 ac sollicitudine ulterius educandi atque
 instituendi sunt liberi, qualitercunque ad-
 umbrare videtur Aquila, pullos suos,
 quam primum volare didicerunt, expel-
 lens, atque in altum extollens, ut adver-
 sos solis radios intueri assuescant: *Plin.*
L. 10. c. 3. Hirundo, læpius nominata, ma-
 tu.

ture etiam affuetacit pullos ad inquirendum cibum. Ita quoque à primis quasi unguiculis, vel ad scholam, vel ad alia artificia manuarum, ducendi sunt liberi, ut discant, quo successu temporis sibi honeste victum & amictum comparare queant. Et quemadmodum parentes, tantam curam & sollicitudinem debent filiis suis bene educandis recteque instituendis; ita quoque filiorum esse, parentes summa animi veneratione, omnique pietate filiali ubivis locorum prosequi, vivis quasi coloribus delineant Ciconiæ, quæ maxima cura fovet suos parentes senio confectos, nec facile patiuntur eos evolare ad quærendum pabulum, sed ipsæ discurrent, & deferunt parentibus necessaria: *Ælian. l. 3. c. 23.* Ardentiori tamen adhuc amore & pietate parentum suorum tenetur Merops, quæ non differt gratitudinem suam ad senium usque eorum, sed, quam primum volare discit, illam exercere incipit: *Ælian. L. 11. c. 30.* Quod sane pulcherrimum est exemplum
 omni-

omnibus piis liberis commendatissimum, quos decet pio zelo parentibus benefacere, & neutrquam gratitudinem suam in seros differre annos. Imo ejusmodi pietatis affectu debent liberi parentes amplecti, non modo vivos, verum etiam post mortem, cadavera scilicet eorum curando honestè humo mandari: videntur id quodammodo observare Elephantum, qui nunquam sui generis mortuum quempiam, prætereunt, quin terram, vel ramum, proboscide imponant *Ælian. L. 5. c. 49.* Apes etiam suorum mortuorum celebrare exequias asserit Plinius, *lib. II. c. 18.* dicendo: *Multas apes, quando una defuncta est ejicienda, prodire in funus: & extincto Rege totam plebem mæerere ignavo dolore, non convehere cibos, sed tristi tantum glomerari murmure circa corpus ejus.* Si jam hoc fit inter bestiolas, quanto magis hominibus curæ esse debet, ut suorum parentum & propinquorum cadavera, humo rite & solenniter commendentur. Et ut post mortem nostri memores ha-

bea.

beamus superstites, qui curam nostri
 gerant, amplectenda videtur Socia-
 litas, quam & inculcant uno nomine,
 omnes aves gregales, utpote Columbæ,
 Grues, Sturni, Graculi & similes. Item
 Formicæ & Apes, quæ velut rempubli-
 cam quandam habent. Hac etiam vita
 gaudent boves, quorum alter alterum in-
 quirat, & frequenti mugitu suum testatur
 desiderium, si non cito reperiat socium.
 Horum aliorumque egregia exempla imitari
 debent Christiani, quærendo consortium
 piorum hominum & esse memores, quod
 pessimorum & sceleratorum sodalitia,
 ceu cane & angue pejora, sint fugienda.
 Et essent quidem per plurima ad no-
 bilem hanc materiam pertinentia in
 medium adhuc proferenda; verum insti-
 tuti nostri ratio, nec non ipsa temporis an-
 gustia illud ipsum prohibet ulterius per-
 sequi. Idcirco heic gradum sistimus, atque
 à Te candide Lector, qua par est, animi
 observantia, contendimus, ut hunc no-
 strum tenuitatis ingenii foetum, tua
 æquitate fovere digneris.

Doctrina & moribus insigniter conspicue,
DN. JOHANNES RYDBOHM,
Amice probatissime.

Virtutis prodant si tot documenta animantes,
Quis cognata Polo, Mens non in pectore
præsens;

Candida præcedit *Piæ* Ciconia nobis,
Ut pia quæ loboles humeris fert membra pa-
rentum,

Præstat & ore cibos, ac munera mutua reddit.
Sedulitate monet magni Formica laboris,
Hæc redit, itq; frequens solers, ut condat acervo
Ore trahit quodeunq; potest, & provida brumæ.
Jam nihili posthac somni socordia mater,
Et mentem vitis nil contaminare nocivis,
Sanctius his animal mentisque capacius altæ,
Nivelit esse minus, virtute animantibus impar.
Exemplo vixisse juvat. Non, scire Tonantem,
Sufficiet tibi, sed sit tota mente colendus.
Singula quid referam? docet hæc Teæ Suada ma-
nusque

Dexteritasq; satis, mi conjunctissime RYDBOHM.
Gratulor ingenium Te sic coluisse per artes,
Ut sis nunc doctæ non ultima gloria turbæ.
Vive DEO dignus porro, Te præmia justa
Libere pro meritis cum fœnore læta manebunt.

Mente quam vena promtior ludebat

J. NEELMAN.

Ostr, Goth.